

33. Dobre C. Mendicants in Moldavia: Mission in an Orthodox Land / C. Dobre. – Daun, 2009. – 112 p.
34. Documenta Pontificum Romanorum Historiam Ucrainae Illustrantia (1075–1953) / ed. Athanasius G. Welykyj. – Romae, 1953. – Vol. 1. – 686 p.
35. El libro del conocimiento de todos los reinos (The Book of Knowledge of All the Kingdoms) / edition, translation and study by N. F. Marino // Medieval and Renaissance Texts and Studies. – Arizona, 1999. – Vol. 198. – P. 2–109.
36. Gelzer H. Beiträge zur russischen Kirchengeschichte aus griechischen Quellen / H. Gelzer // Zeitschrift für Kirchengeschichte. – Stuttgart, 1892. – Bd. 13. – S. 241–282.
37. Gieysztor A. Polska w «El Libro del Conocimiento» z połowy XIV wieku / A. Gieysztor // Przegląd Historyczny. – Warszawa, 1965. – T. 56. – R. 3. – S. 397–412.
38. Monumenta Vaticana regestas Bohemias illustrantia / opera F. Jenšovský. – Pragae, 1944. – T. 3 : Acta Urbani (1362–1370). – 854 p.
39. Papacostea Ş. Between the Crusade and the Mongol Empire. The Romanians in the 13th century / Ş. Papacostea ; trans. from the Romanian by L. Bleoca. – Cluj-Napoca, 1998. – 355 p.
40. Spinei V. The Romanians and the Turkic Nomads North of the Danube Delta from the Tenth to the Mid-Thirteenth Century / V. Spinei. – Leiden, Boston, 2009. – 545 p.
41. Zajączkowi S. Przymierze polsko-litewskie 1325 r.: określenie problemu jego literatura i źródła / S. Zajączkowi // Kwartalnik Historyczny. – We Lwowie, 1926. – T. 40. – S. 567–617.

Паршин Илья. Границы Галицко-Волынского государства в начале XIV в. (по «Книге знаний о всех королевствах»). В статье проанализированы показания кастильского источника XIV в. («El libro del conocimiento de todos los reinos») о границах государства Романовичей. Установлено, что сведения неизвестного составителя (или неизвестных составителей) этого средневекового текста достоверны, что подтверждается другими доступными историческими материалами. В частности, в состав Галицко-Волынского государства входили такие земли, как Львовская, Владимирская, Турово-Пинская. Возможно, на определенном этапе к ним добавлены Киевские владения и Сиверщина. В исследовании указывается, что вместо Сивера в древнем испанском источнике, возможно, упомянут буковинский Серет.

Ключевые слова: «Книга знаний о всех королевствах», Галицко-Волынское государство, Львов, Владимир, Киев, Серет, династия Романовичей.

Parshyn Ilya. The Borders of Halych-Volhynian State at the beginning of the XIV century (based on «The Book of Knowledge of All the Kingdoms»). The article analyzes the evidence of the Castile source of the XIV century («El libro del conocimiento de todos los reinos») about the borders of the Romanovych's state. It is established that the information of an unknown author (or unknown authors) of the medieval text is authentic. This is confirmed by using the other available historical materials. In particular, Halych-Volhynian principality included lands Lviv, Volodymyr, Turiv and Pinsk. Perhaps, at some point Kyiv and Siver were added to the Romanovych's possession. The study indicates that «Siver» in old Spanish historical source can be specified as Seret in Bukovyna.

Key words: «The Book of Knowledge of All the Kingdoms», Halych-Volhynian state, Lviv, Volodymyr, Kyiv, Seret, Romanovych's dynasty.

Стаття надійшла до редколегії
10.09.2016 р.

УДК 94(477.82-2)«16»:334.712

Оксана Штанько

Луцькі ремісничі цехи-корпорації в середині XVII ст.

У статті проаналізовано особливості діяльності цехів Луцька в 1638–1640 рр. Простежуючи корпоративні традиції кожного з ремісничих об'єднань, здійснено спробу визначити специфіку взаємин майстрів у цеху та поза ним. На основі актових записів вїтківсько-лавничої книги Луцького магістрату досліджено сферу відносин ремісників із міською владою на особистісно-індивідуальному та корпоративно-інституційному рівнях.

Ключові слова: Луцьк, корпоративність, ремесло, цех, цехмістр.

Постановка наукової проблеми та її значення. Важливою складовою частиною кожного міського соціуму XVI–XVII ст. були ремісничі цехи, а зокрема ремісники, які не лише щодня трудилися у своїх майстернях, а й відігравали значну роль у політико-економічному житті міста. Добрим прикладом цього був Луцьк. Ремісничі організації в королівському Луцьку, як і в інших містах із багатовіковою історією, відомі ще з княжих часів. Однак об'єднання в цехи-корпорації, чіткий розподіл обов'язків між ремісниками, установлення терміну навчання учнів, визначення сум податкових зборів до цехових скриньок, право обирання поміж ремісничою братією цехмістра, тобто, по суті, кодифікація та юридичне закріплення організаційних нюансів діяльності ремісників в історичному часі, принаймні для Луцька, було явищем ранньомодерної доби. Одну з головних ролей у цьому відіграло магдебурзьке право.

Аналіз досліджень цієї проблеми. На сьогодні немає окремої праці з вивчення соціально-економічного устрою цехових корпорацій Луцька [31]. Однак певні аспекти ремісничої історії міста простежуємо в працях дослідників ранньомодерної доби в контексті розгляду інших проблем урбаністики. Публікацію текстів статутів декількох луцьких цехів здійснили дніпровські дослідники М. Ковальський і Г. Виноградов [4; 29]. Імена міщан-ремісників, котрі платили податок-подимне в 1566 р. у Луцьку, зафіксовані в розвідці острозького історика В. Атаманенка [6]. Порівняльний аналіз ремісничого устрою волинських міст виконано в публікації історика В. Пришляка, що розкриває цехове ремесло Ковеля в XVI–XVIII ст. [30]. Згадки про цеховий лад Луцька наявні в роботі львівського дослідника А. Зайця [18, с. 151]. Водночас існує доволі широке поле для компаративістичних досліджень ремісничого устрою Луцька зі Львовом і Києвом. Так, ґрунтовна монографія й статті М. Капралія стосовно львівського шевського цеху ранньомодерної доби [27] удало доповнено публікацією економічних привілеїв міста Лева [3; 5]. Досліднику належить і низка розвідок про цехові звичаї-правила й повсякденне життя шевців [21–28]. Вичерпний перелік ремісничих професій Львова подано в монографії та публікації О. Зайця [19–20]. На відміну від Луцька, певним чином досліджено міську геральдику цехів Львова [13]. У цьому контексті відносини з міською владою ремісників згадала й київська дослідниця Н. Білоус [8–10]. Вивчено цехові корпорації польських та білоруських міст [12; 14–17].

Мета статті – дослідити сферу відносин ремісників-цеховиків Луцька в часи «Золотого спокою» в середині однієї корпорації, поміж репрезентантами різних цехів, а також із представниками міської (магістратської) влади; визначити причини непорозумінь, простежити моделі їх подолань.

Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів дослідження. Самоврядування Луцька починається від кінця XV ст. У великокнязівсько-королівських привілеях на луцьку магдебурґію повсякчас згадуються ремісники, які як повноправна частинка міського соціуму отримували право на будівництво своїх майстерень і яток, торгівлю на ярмарках [2, с. 14; 11, с. 101]. Однак якщо XVI ст. було часом рецепції, осмислення та утвердження нововведень королівської влади, які, поза сумнівом, закріплювалися зі своїми особливостями в кожному з міських середовищ, то вже на початку й у середині XVII ст. маємо певні усталені традиції, зокрема в ремісничій діяльності лучан.

Найважливішими джерелами, у яких зафіксовано основні норми діяльності ремісничих організацій міщан, були цехові устави-статути. Якраз їхня наявність підтверджувала юридично закріплене вищою владою, легітимне функціонування корпорацій ремісників. Так, для Луцька відомі привілеї різників (1623, 1635 рр.), шевців (1578, 1597, 1635 рр.), теслярів та мулярів (1571, 1581 рр.), ковалів (1570, 1571, 1579, 1596 рр.), кравців і кушнірів (1564 р.), чоботарів (1635 р.) [18, с. 151; 29, с. 38]. У Луцьку, поза сумнівом, працювало набагато більше ремісничих цехів. Через неповну збереженість документів, пов'язану з частими пожежами та й, зрештою, недостатнім рівнем вивчення проблем цехового устрою Луцька, інші статuti луцьких братчиків-ремісників поки невідомі.

Зважаючи на добре представництво луцьких ремісничих корпорацій в актовій книзі Луцького магістрату 1638–1640 рр., нами на основі матеріалів цього документа здійснено спробу простежити особливості відносин ремісників поміж собою всередині одного цеху, з'ясувати причини непорозумінь та конфліктів між представниками різних цехових організацій, що вели їх «у пошуках правди й справедливості» до ратуші. Цікаво також дослідити взаємини між ремісниками й урядниками магістрату в різних соціально-побутових і політико-економічних ситуаціях.

Взаємини всередині луцьких ремісничих цехів: принцип корпоративності та виклики супроти нього. Однією з характерних рис середньовічного й ранньомодерного суспільства в Європі була

його корпоративність – поділ суспільства на окремі групи, об'єднані спільними інтересами, соціальним становищем, етнічним походженням, релігійними традиціями освітнім чи психофізичним рівнями. В умовах політичної нестабільності та залежності від сил природи, корпорації створювали необхідні умови для професійної діяльності своїх членів, забезпечували їхню особисту свободу, права й вольності, збереженість майна, взаємодопомогу та захист на випадок необхідності [7, с. 16; 23, с. 25–26].

Характерна особливість середньовічних, а пізніше – і ранньомодерних ремісничих корпорацій – це наявність «горизонтальних» зв'язків між їхніми членами, на відміну від «вертикальних» відносин панування й підкорення. Внутрішні правила цехових об'єднань, у тому числі й українських, відповідно до загальних принципів корпоративності, теж спрямовано на підтримання економічної рівності серед її членів за допомогою як стримання збагачення, так і недопущення збідніння окремих майстрів [7, с. 17].

На загальноміському фоні ремісничі цехи мали вигляд цілісної, злагодженої в діяльності та повсякденному житті організації, проте всередині самого цеху все не завжди було так бездоганно. Часто цехові суперечки вирішувалися мирним «приятельським» способом. Так було, наприклад, 27 вересня 1638 р. До міського уряду на ратушу прийшов луцький ремісник-різник Яцько Калішович, скаржачись на цехмістра свого (різницького) цеху Івана Сачивку та цехового майстра Василя Йовковича за завдані шкоди – побиття в його власній торговельній ятці. Цікаво, що під час судового засідання Сачивка зізнався про завдані Калішовичу побої. Тому, зважаючи на визнання провини й для збереження миру та ладу в цеху, суд, заручивши винного десятьма копами литовських грошей, наказав, аби *«rozwanu powoda w cechu swym u nigdzie nie usiqzali / позваний повода в цеху свосму і поза ним не утискав»* [1, 47 зв.]. Випадок добровільного вирішення суперечки між ремісниками одного цеху трапився й 23 березня 1639 р. Позивачем у справі виступав шевський цехмістр Матвій. Позваним був Іван Олексійович Саф'яник [1, 93]. Очільник цеху звинувачував свого майстра в несплаті до цехової скриньки братського податку. Зважаючи на невиконання ремісником своїх безпосередніх обов'язків перед корпорацією, цехмістр у якості невиконаних грошей уважав за доцільне відібрати в дружини позваного *«боти золоті»*, якими вона торгувала на ринку в Луцьку. Як результат, магістратський суд в особі райці та лентвійта Яна Гепнера, бурмістра Андрія Сезеновича й райці Павла Антоновича не лише визнав дії цехмістра справедливими, а й зобов'язав Івана Олексійовича та його дружину вибачитися перед паном-цехмайстром, визнавши, що *«powod przystoinie pograbil za contrybucie cechowq / повод пристойно (справедливо) пограбував за цехову контрибуцію»* [1, 93–93 зв.].

Траплялися випадки, коли ремісник повставав проти цехової братії. 22 грудня 1638 р. на своїх колег шевського цеху скаржився луцький міщанин Карп Швець. Причиною звернення до міського суду став несправедливий арешт шевцями міщанина з Несухоїж Володимирського повіту Романа Ковановича [1, 75]. Так само було й на Різдво 1639 р., коли швець Карп Кілт перед урядом позивав на свого братчика Омеляна Сажка. Останній, за словами актора (позивача), безпідставно образив його гідність у присутності інших шевців [1, 79–80 зв.].

Тож відносини поміж ремісниками одного цеху не завжди були злагодженими й мали суперечливий, інколи достатньо конфліктний характер. Водночас відчуття духу корпоративності серед представників луцької ремісничої братії було достатньо сильним. Підтвердження цього – справи Яцька Калішовича [1, 47 зв.] та Івана Саф'яника [1, 93–93 зв.]. Магістрат у винесенні вердиктів щодо ремісничих справ дбав, аби ті прикрі випадки не поторювались і ніхто нікому не чинив шкоди ні в цеху, ні поза ним.

Взаємини між представниками різних цехів: особистісні мотиви непорозумінь та способи їх вирішення. Незважаючи на приналежність до певної цехової корпорації, представники всіх ремісничих професій, усе ж жили й працювали в одному місті, поділяли єдиний соціально-економічний простір. Відтак їх взаємодія або ж, навпаки, певна конфронтація були неминучими явищами. Характерна риса судових книг ранньомодерного часу – те, що туди, зазвичай, вносилися конфліктні справи. Тому для вивчення історії того часу маємо здебільшого вписані до актів магістрату та гроду суперечки. 31 жовтня 1638 р. до луцького лавника й лентвійта Романа Левоневича, який у той час сумлінно виконував свої урядницькі обов'язки на ратуші, прийшов луцький міщанин-швець Іван Олексійович Семенович [1, с. 64]. Збентежений позивач свідчив на Івана Нагая, різника з юридики отців домініканів, колишнього цехмістра різницького цеху, указуючи, що той Нагай, *«s pewney maietnosci okupiwszy się od panszczuzny / з певної маєтності, відкупившись від панцизни»*, поселився

на домініканському ґрунті, мав там власні ятки та вів торги. Позивач мешкав на тій самій юридиці, а тому й скаржився на «новоспеченого» тивуна-різника [1, с. 64]. Він *«wziowszy iakis niewinny gniew / проїнявшись якимось невинним гнівом»* на повода, часто закликав його до свого суду, оббріхував та відбирав надмірні податки, хоч Семенович нічого винен не був. Жаль луцького міщанина був невгамовним, бо й судочинство тивуна юридики отців домініканів залишало бажати кращого. Найперше, за словами позивача, позваний не мав ніякого права чинити бодай якийсь суд, оскільки *«zadnym funduszem sądy iego nie są wprzywileiowane, ani nadaniem Prawa Maydeburskiego / ніяким фондушем його суд не впривілейований, ані наданням магдебурзького права»* конфірмований не був. А коли в 1638 р. актора пограбував Пилип Шевчик, укравши в нього кожух, кучму й фартух, то Нагай, під «зарукою» десяти кіп литовських грошей, зобов'язав Семеновича самому відшукати злодія [1, 64–64 зв.]. Ображений злочинном позивач доклав максимум зусиль, аби розшукати злочинця. Коли ж Пилип Шевчик постав перед судом юридики, то судовий вердикт тивуна виявився вкрай дивним: *«poniważ ten kozuch, kuczme u fartuch w dzien, a nie w nosy, Filip wziol, a nie krzadz / оскільки той кожух, кучма та фартух удень зникли, а не вночі, то Філіпп їх взяв (позичив), а не викрав»*. Ба більше, оскільки вина Шевчика була «спростована», то Нагай ще й змусив *«aby złodzieia za snotliwego przyznał / щоб злодія за невинного визнав»* і виплатив дядькові «безпідставно» звинуваченого Пилипа 10 кіп литовських грошей та 20 польських злотих [1, 64 зв.]. Проте на цьому конфлікт не вичерпався, бо дядько виправданого Шевчика звинуватив повода у вбивстві свого сестринця, який був відправлений на науку до Олексійовича від «цеху тутешнього шевського». Нагай ще й прогнав позивача з власної халупи, яку швець *«rad nie rad»* мусив за безцінь продати кушніру Семену Самуїловичу [1, 64–64 зв.]. Насправді, Іван Нагай був доволі негативною персоналією історії Луцька середини XVII ст. І. Олексійович упродовж кінця 1638 – початку 1639 рр. неодноразово позивався на нього. Однак колишній різницький цехмістр, спокійно продовжував вести торги не лише на юридиці отців домініканів, а й на міському ґрунті. До суду він не являвся, за що й отримав баніцію-інфамію (публічне вигнання з міста з позбавленням усіх прав та привілеїв міщанина) [1, 83 зв.].

Типовою причиною позивань ремісників один проти одного, як і всіх міщан того часу, були грошові борги. Вересневим днем 1638 р. Павло Цирюльник скаржився на Івана Олексійовича, бо той був винен і не хотів йому віддати 70 грошів [1, 37 зв.–38]. Трьома місяцями раніше, у червні 1638 р., Андрій Кушнір, зять луцького райці Яна Соколениці, заборгував Павлу Шинкару 8 злотих, довго борг не повертав і, врешті, отримав, кажучи сучасною мовою, «позов» до суду, який і був вручений йому магістратським слугою Опанасом Патковичем [1, 14 зв.]. Такі справи зазвичай залагоджувалися достатньо мирно. У разі спротиву боржників, їх заручали ще більшою сумою грошей до віддавання на випадок неповернення першопочаткового боргу [1, 38, 84 зв.].

Чи не найбільшою проблемою всіх цехових ремісників середньовіччя та нового часу були позацехові ремісники – партачі (*indoctus – латин.*). Тому й упродовж 1638–1640 рр. поміж цехмайстрами з братчиками-ремісниками та позацеховиками з юридик і передмість траплялися непорозуміння та конфлікти. Так було й посеред жовтня 1639 р., коли до магістратського суду звернувся кушнір Семен Самуїлович, який жив на ґрунті отців домініканів [1, с. 122]. Ремісник скаржився на Станіслава Буковського – цехмістра кравецько-кушнірської корпорації за те, що він несправедливо відібрав від зятя позивача – Івана Гапоновича – пошиті для минулого ярмарку заячі кожухи й продав собі на користь. Відповідь позваної сторони була ствердною та однозначною: Іван Гапонович – партач, який, за завдані цеховій братії шкоди ще 12 жовтня 1638 р. отримав баніцію-інфамію. Ремісникам було суворо заборонено співпрацювати й спілкуватися з ним. Цікаво, що пограбування того Гапоновича вчинили за згодою всіх братчиків-цеховиків: *«kozuchi są pograbione przez pozwolenie wszystkiey Braci u partacza, ktory zadney powinności Cechu nalezacey, nie oddaie, a przyuiley Swietey pamieci Krola Je^o Msci Zygmunta Augusta w roku 1564 cechowi Krawieckiemu i Kusznierskiemu sluzacy expresse w sobie wyraża, ze wszystkich partaczow, ktory nie są, cechowi posłuszni, wolno wszystkich towary u robote grabic / кожухи ті пограбовані з дозволу усієї братії у партача, який жодної повинності, що цеху належить, не віддає, а за привілеєм святої пам'яті короля його милості Жигмунта Августа у 1564 р. цеху кравецькому та кушнірському наданим дозволено в усіх партачів, що цеху не коряться, усі товари та вироби грабувати (відбирати)»* [1, с. 123]. зрозуміло, що магістрат не міг суперечити цій королівській конфірмації цехових прав і привілеїв. Тож зі Станіслава Буковського зняли обвинувачення, а кожухи, відібрані в «*nieposłusznego*», присудили залишити в цеху [1, 123 зв.]

Ремісники «з» магістратом та «проти» нього: взаємодія й конфронтація двох міських корпорацій. Луцький магістрат, у руках якого зосереджено «левову частку» міського управління, уключав не лише славетних панів-бурмістрів, райців та лавників зі складу купецько-аристократичної міської верхівки. Вирішення важливих і нагальних для міста питань на ратуші не обходилося без присутності магістратських засідань цехмістрів і ремісничої братії. Досить часто очільники цехів займали посади бурмістрів та райців. Так, наприклад, луцьким бурмістром у січні 1639 р. був цехмістр кравецько-кушнірського цеху Павло Антонович [1, 93 зв.]. Йона Михайлович – цехмістр ковальської та злотницької ремісничої братії – у квітні цього ж року згадується як луцький райця [1, 93–95 зв.]. Загалом представники цехових корпорацій відігравали значну роль у вирішенні міських потреб та питань «*na ratuszu w Lucku*». 13 жовтня 1638 р., коли міська влада приймала рішення про обов'язкове знесення торговельних буд-яток по закінченню щорічного Святосеменівського ярмарку, на ратуші, окрім урядників, були присутні й цехмістри [1, с. 58–58 зв.]. При укладенні *лаудуму* (згоди) 15 вересня 1639 р. поміж міською громадою та урядом про безапеляційну справедливість, гарантом якої для міщан присягав бути магістрат, у разі будь-якої кривди, завданої лучанам, свої підписи власноруч поставити не змогли, бо були неписьменними, але попрохали те зробити Самійла Кириловича кравецько-кушнірський цехмістр Станіслав Буковський та очільник різницького цеху Іван Сачивка [1, 111 зв.–113]. Спільно діяли братчики ремісничих корпорацій і урядники магістрату й двома тижнями раніше, 03 вересня 1639 р., коли чинили згоду на відміну в Луцьку жовнірських заквартирувань [1, с. 108]. Аби полегшити місту тягар жовнірського перебування в Луцьку, поспільство та влада домовилися про позачерговий добровільний збір грошей, які б запобігли в перспективі ще більшим міським утратам. Тож поруч із райцями Шимоном Злоторовичем, який віддав 45 польських злотих, Яном Гепнером (30 злотих), Яном Соколеницею (8 злотих), бурмістром Павлом Антоновичем (15 злотих), лавниками Антонієм Перетятковичем (12 злотих) та Романом Лєвоновичем (10 злотих), грошовий внесок до міської складки зробили ремісники Шимон Балвер Брила (10 злотих), Ян Мечник (5 злотих), Ян Цирюльник Овакович (10 злотих), Ян Столяр (3 злотих), Андрис Муляр (5 злотих), ткач Андрій Кірножко (5 злотих), тогочасний різницький цехмістр Іван Сачивка (3 злоті), Васько Мильник (3 злоті) і різник Лешко Гримар (2 злоті) [1, с. 108–109]. Пліч-о-пліч виступали урядники магістрату з ремісниками й у травні 1640 р., підписуючи роборацію (від *латин.* *rogatio* – підтверджувальний запис, що здійснювався особами, які попередньо уклали угоду) «*від міста його королівської милості Луцька і міщан його милості пану Яну Гноєнському*» [1, 165 зв.]. Тоді перед Іваном Борейком-Креницьким, як субделегатом (офіційним представником) дідичного війта Андрія Загорівського «*personaliter*», тобто особисто, постали бурмістр Василь Шилневич, райці Ян Гепнер та Нестор Йовкович, добровільно зізнавшись від свого імені, а також іменем лавників, цехмістрів й усього поспільства, про підтвердження попереднього запису, даного Яну Гноєнському. Тогочасний луцький писар Ян Томкович, на жаль, не вписав до тексту документа, що саме підтверджували лучани Гноєнському, обмежившись лише фразою «*na pewną rzecz w tym zapisie mianowana / на певну справу в тому записі вказану*». Відомо, що свої автографи поруч із міською радецькою печаткою під тим найпершим записом-угодою поставив райця й цехмістр луцького ковальського цеху Йона Михайлович [1, 165 зв.]. Кравецько-кушнірський очільник Станіслав Буковський, шевський цехмістр Михайло Василевич та різницький – Іван Сачивка «як неписьменні» доручили поставити підпис за себе й усіх своїх братчиків-цеховиків луцького міщанина-ремісника Павла Шолгеню [1, 165 зв.–166].

В актовій книзі 1638–1640 рр. зафіксовано також випадки прикрих непорозумінь між представниками магістрату й ремісничих цехів Луцька. Так, 07 січня 1638 р. до ратуші зі скаргою прийшли райці Ян Матвієвич та Василь Шилневич. Позивалися славетні урядники проти майстра кравецького цеху Грицька Кравця. Скарга викликала значний резонанс у місті, оскільки для Луцька це досить важкі часи [1, 68 зв.]. У ці дні магістратська влада разом із громадою вирішували нагальне податкове питання [1, 68 зв.]. Уже досить довго лучани не могли виплатити до Коронного скарбу Речі Посполитої міського податку – «*donatiwy z Miasta tuteyszego niedopłaconey / донативи з міста тутешнього недоплаченої*» [1, 68 зв.]. Тому все міське поспільство разом із цехмістрами й урядниками зішлись до ратуші [1, с. 69]. Міщани погодили здійснити виплату необхідної суми, 400 злотих, справедливо поділивши борг між собою. Однак проти такого рішення повстав Грицько Кравець [1, с. 69]. Він не лише образливими словами відгукувався про позивачів – Яна Матвієвича та Василя Шилневича, – а й намовляв лучан той податок-тягар узагалі не платити. Вислухавши скаргу, магістратський суд в

особі бурмістра та вйтівського намісника Шимона Злоторовича вирішив усю суму міського боргу (400 злотих) покласти на злісного кравця-бунтівника [1, с. 69].

22 січня 1639 р. проти одного з урядників – Василя Шилневича виступав інший – бурмістр Павло Антонович [1, с. 80]. Міщанин був цехмістром луцьких кравців та кушнірів. Антонович позивався на свого колегу через грошовий борг, який позивач уповні віддав Шилневичу «скарбовим податком» на ратуші. Той, понад магдебурзьке право, притягнув Антоновича до повернення грошей на земському та гродському судах. Яскравим прикладом духу луцького ремісничого корпоративізму було те, що образили гідність одного Антоновича, а до суду прийшла «*bracią wszytka*», тобто всі ремісники, де позивач служив цехмістром [1, 89 – 89 зв.].

Висновки й перспективи подальшого дослідження. Отже, основний принцип існування всіх середньовічних та ранньомодерних організацій різних соціумів – корпоративність – добре простежується на прикладі луцьких ремісничих цехів. У багатьох життєвих ситуаціях ремісники виступали злагодженим колективом, який стояв на обороні цехових потреб, особливо коли справа стосувалася партачів та монопольного права на виготовлення й торгівлю певного виду товарів у місті і його найближчих околицях. Водночас, як і в кожному середовищі, усередині цехів та поміж представниками різних ремісничих об'єднань часто виникали конфлікти й непорозуміння, спровоковані колективними та особистісними образами. Подібну соціально-поведінкову забарвленість мали й відносини між урядниками магістрату та ремісниками. Репрезентанти цехових корпорацій, здебільшого їхні очільники, упродовж XVI – першої половини XVII ст. входили до складу магістрату та відігравали значну роль у вирішенні нагальних питань і проблем «міста його королівської милості Луцького». Однак у справах, що стосувались інтересів ремісничих братій, ті урядники, які були цехмістрами, одноставно відстоювали потреби свого цеху. Водночас братчики-ремісники в прикрий час ставали на оборону свого найголовнішого майстра.

Джерела та література

1. Центральний державний історичний архів України, м. Київ, ф. 23, оп. 1, спр. 1. 183 арк.
2. Архив Юго-Западной Руси. Акты, относящиеся к истории городов Юго-Западной Руси. – Киев, 1869. – Ч. 5. – Т. 1. – 736 с.
3. Економічні привілеї міста Львова XV–XVIII ст.: привілеї та статuti ремісничих цехів та купецьких корпорацій / упор. М. Капраль, наук. ред. Я. Дашкевич, Р. Шуст. – Львів, 2013. – ЛІ. – 815 с.
4. Методические рекомендации по подготовке к спецсеминару по источниковедению истории Украины XVI–XVII веков (цеховые уставы городов Украины) / сост. Н. П. Ковальский, Г. Н. Виноградов. – Днепропетровск, 1986. – 31 с.
5. Привілеї міста Львова XIV–XVIII ст. / упор. М. Капраль ; наук. ред. Я. Дашкевич, Р. Шуст. – Львів, 1998. – 640 с.
6. Атаманенко В. Свідчення описово-статистичних джерел про населення Луцька в другій половині XVI – першій половині XVII ст. / В. Атаманенко // Минуле і сучасне Волині і Полісся. Луцька міська громада. – Луцьк, 2007. – Вип. 26. – С. 48–55.
7. Балущок В. Світ середньовіччя в обрядовості українських цехових ремісників. – Київ, 1993. – 118 с.
8. Білоус Н. До історії взаємовідносин київських ремісників замкової та магістратської юрисдикцій / Н. Білоус // Український історик: журнал історії і українознавства. – Нью-Йорк ; Торонто ; Київ ; Львів ; Мюнхен, 1997. – Т. XXXIV. – Ч. 1–4 (132–135). – С. 222–228.
9. Білоус Н. Київ наприкінці XV – у першій половині XVII століття. Міська влада і самоуправління / Н. Білоус. – Київ, 2008. – 360 с.
10. Білоус Н. Соціальна та професійна структура населення Києва у світлі фіскальних джерел другої половини XVI ст. / Н. Білоус // Соціум. Альманах соціальної історії. – Київ, 2008. – Вип. 8. – С. 107–118.
11. Бортникова А. В. Грамоты на магдебургское право городу Луцку XV–XVI веков / А. В. Бортникова // Славяноведение. – М., 2010. – № 2. – С. 88–104.
12. Бурдзейка А. Нарыс сацыяльна-эканамічнага жыцця места Наваградку ў XVI стаалецьці / А. Бурдзейка // АРСНЕ. Пачатак. – Минск, 2009. – № 7. – С. 648–667.
13. Гавриленко В. О. Львівські цехові печатки XIV – XV ст. та питання про час їх виникнення / В. О. Гавриленко // Історичні джерела та їх використання. – Київ, 1964. – Т. 1. – С. 248–262.
14. Даўгяла З. Стары Менск (Нарысы з гісторыі замку і эканомікі жыцця места) / З. Даўгяла // АРСНЕ. Пачатак. – 2009. – № 7. – С. 621–648.
15. Дружчыц В. Места Вільня ў першай палове XVI стаалецьця / В. Дружчыц // АРСНЕ. Пачатак. – 2009. – № 7. – С. 410–431.

16. Дружчыц В. Места Менск у канцы XV і пачатку XVI стагоддзяў / В. Дружчыц // ARCHE. Пачатак. – 2009. – № 7. – С. 594–621.
17. Забела Т. Места Берасьцейскае ў XVI стагоддзі / Т. Забела // ARCHE. Пачатак. – 2009. – № 7. – С. 431–487.
18. Заяць А. Урбанізацыйны працес на Волині в XVI – першій паловіні XVII ст. / А. Заяць. – Львів, 2003. – 206 с.
19. Заяць О. Громадяни Львова XIV–XVIII ст.: правовий статус, склад, походження / О. Заяць. – Київ ; Львів, 2012. – 558 с.
20. Заяць О. Старі та нові «білі плями» в історії крамарських корпорацій у Львові (друга половина XIV – перша третина XVII століть) / О. Заяць // Записки НТШ. Львів, 2012. – Т. CCLXIV : Праці Історично-філософської секції. – С. 138–170.
21. Капраль М. Керівництво львівського шевського цеху в XVII–XVIII століттях: цехмістри, столові, старші майстри / М. Капраль // Кризь століття. Студії на пошану Миколи Крикуна з нагоди 80-річчя. – Львів, 2012. – С. 468–481.
22. Капраль М. Крадіжки, п'янство, бійки, розпуста: зворотня сторона повсякденного життя шевців Львова XVII–XVIII ст. / М. Капраль // Повсякдення ранньомодерної України. Історичні студії : в 2-х т. / відп. ред. Віктор Горобець. – Київ, 2012. – Т. 1 : Практики, казуси та девіації повсякдення. – С. 217–244.
23. Капраль М. Люди корпорації: Львівський шевський цех у XVII–XVIII ст. / М. Капраль. – Львів, 2012. – 552 с.
24. Капраль М. Навчання ремеслу у Львові в ранньомодерний період: учні та підмайстри за статутами ремісничих цехів / М. Капраль // Urzędy państwowe, organy samorządowe i kościelne oraz ich kancelarie (na polsko-ruskim pograniczu kulturowym i etnicznym w okresie od XV do XIX wieku) / pod red. H. Gminterka i J. Łosowskiego. – Kraków, 2010. – S. 551–575.
25. Капраль М. Особливості релігійного життя ремісників Львова XVII–XVIII століть на прикладі шевського цеху / М. Капраль // Записки НТШ. – Львів, 2012. – Т. CCLXIV : праці історично-філософської секції. – С. 283–300.
26. Капраль М. Полубовні угоди та «уклони»: позасудовий захист інтересів львівського шевського цеху у XVII–XVIII століттях / М. Капраль // Theatrum Humanae Vitae : студії на пошану Наталі Яковенко. – К., 2012. – С. 488–498.
27. Капраль М. Ремісничі цехи і купецькі корпорації Львова XV–XVIII ст.: [історіографічний нарис] // Silva rerum : зб. наук. пр. на пошану професора А. Перналя. – Львів, 2007. – С. 176–184.
28. Капраль М. Статути ремісничих цехів та купецьких корпорацій Львова XV–XVIII ст.: організаційно-правові питання / М. Капраль // Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність / відп. ред. М. Крикун. – Львів, 2006–2007. – Вип. 15 : CONFRATERNITAS : ювілейний зб. на пошану Ярослава Ісаєвича. – С. 173–185.
29. Ковальський Н. П. Источниковедение социально-экономической истории Украины XVI – первой половины XVII вв.: акты о городах / Н. П. Ковальський. – Днепропетровск, 1983. – 70 с.
30. Пришляк В. В. До історії цехового ремесла Ковеля в XVI–XVIII ст. Минуле і сучасне Волині та Полісся: Ковель і ковельчани в історії України та Волині : матеріали XII Всеукр. наук. іст.-краєзнавч. конф., присвяченої 12-й річниці Незалежності України і 485-й річниці надання Ковелю Магдебурзького права : зб. наук. пр. : у 2-х ч. / В. В. Пришляк; упоряд. Г. В. Бондаренко, А. М. Силук. – Луцьк, 2003. – Ч. 1. – С. 123–125.
31. Штанько О. «Мещане луцкіє цеху кравецького и кушнерского»: ремісники Луцька в середині XVI століття / О. Штанько // Літопис Волині : Всеукр. наук. часоп. – Луцьк, 2013. – Ч. 12. – С. 25–31.
32. Bogucka M. Dzieje miast i mieszczaństwa w Polsce przedrozbiorowej / M. Bogucka, H. Samsonowicz. – Wrocław ; Warszaw ; Kraków ; Gdańsk ; Łódź, 1986. – 673 s.
33. Samsonowicz H. Badania nad dziejami miast w Polsce / H. Samsonowicz // Kwartalnik Historyczny. – 1965. – R. LXXII. – Zesz. 1. – S. 112–126.

Штанько Оксана. Луцкіє ремесленні цехи-корпорації в середині XVII в. В статті проаналізовані особливості діяльності цехів Луцька в 1638–1640 гг. Просліджуючи корпоративні традиції кожного з ремесленних об'єдинень, підприємцяється спроба визначити специфіку взаимоотношень майстрів в цеху і за його межами. На основі актових записів войтовсько-лавницької книги Луцького магістрата досліджена сфера взаимоотношень ремесленників з городськими властями на особистому і корпоративно-інституційному рівнях.

Ключевые слова: Луцьк, корпоративність, ремесло, цех, цехмістр.

Shtanko Oksana. Lutsk Craft Corporations in the Mid-seventeenth Century. The article analyzes the characteristics of Lutsk's plants in 1638–1640. Researching corporate traditions of each craft unions attempt to identify the

specific relationship of masters in the workshop and beyond it. Based on the act books of Lutsk magistrate investigated an area of relationships between artisans and town authorities on personal and individual, corporate and institutional levels.

Key words: Lutsk, corporatism, craft shop, tsehmistr.

Стаття надійшла до редколегії
30.09.2016 р.

УДК273.13(477-25) «1775/1776»:038

Юрій Стецик

Насельники Луцького Хрестовоздвиженського братського монастиря (1775–1776 рр.): біографічні відомості

Розглянуто різні підходи щодо визначення дати заснування монастиря при Луцькому братстві. Виокремлено основні періоди інституційного розвитку. Зосереджено увагу на другій половині XVIII ст., коли відбувається занепад діяльності братства, а натомість простежено піднесення василіанського монастиря.

Ключові слова: монах, брат, отець, послушник, студент, ієромонах, філософські студії.

Постановка наукової проблеми та її значення. Нині активізувалося вивчення діяльності Луцького братства та створено спеціалізований Музей братства Св. Андрія Первозваного. Також відбувається Луцький василіанський монастир Св. Василя Великого. За таких обставин очевидна потреба звернутися до реконструкції біографій василіанського чернецтва, яке своєю відданою працею спричинило функціонування монастиря в ранньомодерний період, коли братство припинило свою діяльність, а естафету його духовного служіння перейняла чернеча спільнота.

Аналіз досліджень цієї проблеми. Історію Луцькогобратського монастиря вивчали дослідники за різними напрямками (організація церковного братства, архітектура, сакральне мистецтво, книговидання) [1; 3; 5; 6; 7]. Вагомий внесок щодо цього М. Довбищенка, який зібрав та опублікував спеціальний корпус джерел до історії, економіки й культурно-освітньої праці Луцького братства та братського монастиря 1617–1833 рр. До цього археографічного видання здебільшого увійшли статутні документи братства, акти гродських і єпархіальних судів, описи архіву братства й монастиря, які дослідник віднайшов в архівосховищах Центрального державного історичного архіву України в місті Києві та Державному архіві Волинської області [2]. Проте поза увагою науковця залишилася документація канцелярії протоігумена Святопокровської провінції [8; 9; 10]. Зокрема, заслуговує на увагу вивчення біографічних довідок про монахів, які представляли духовне братство монастиря.

Мета та завдання статті – реконструювати біографічні відомості про насельників монастиря, визначивши основні напрями їхнього духовного й соціального служіння. Здійснено спробу простежити динаміку чисельності монахів і визначити основні засади провадження філософських студій для молодого покоління чернецтва, адже визначені питання залишаються маловивченими в церковній історіографії.

Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів дослідження. Витоки заснування монастиря пов'язані з організацією братства. Щодо датування обителі погляди науковців розходяться. Зокрема, дослідники Василіанського Чину, отці М. Ваврик, І. Патрило Чину Святого Василя Великого (далі – ЧСВВ) час фундації відносять до 1624 р. [4; 11] Сучасні археографічні студії М. Довбищенка подають два періоди інституційного становлення братства та монастиря одночасно: 1617–1619 рр. – формування та юридична легітимація братства; 1620–1623 рр. – оформлення статусу ставропігії [2, с. 8]. І тільки з 1730 р. виокремлено діяльність василіанського монастиря, у той час, як вищезгадані ватиканські дослідники згадують про 1720 р. як час переходу братського монастиря до унії. Наступний етап розвитку обителі – 1739–1780 рр., для якого властиво входження до новоутвореної